Gli automobilisti accaldati sembrano

non avere storia... Come realta, un ingorgo

automobilistico impressiona ma non ci dice gran ehe.

Arrigo Benedetti, "L'Espresso", Roma, 21, 6. 1964 .

Спочатку дівчина в "Дофіні" наполягала на тому, щоб вести відлік часу, хоча інженерові в "Пежо 404" було вже все одно. На годинник подивитися міг будь-хто, але здавалося, що час, прив'язаний до правого зап'ястка, чи bip bip радіо вимірюють щось інше, що вони є часом тих, хто не вчинив цієї дурниці — вирішив у неділю по обіді вертатися в Париж південною автострадою, і ось тепер, проминувши лише Фонтебло, змушений рушати з місця, гальмувати — шість рядів автомобілів з кожного боку (бо ж відомо, що по неділях автострада повністю віддається у розпорядження тих, хто повертається у столицю) — заводити двигун, просуватися вперед на три метри, зупинятися, вести балачки з двома черницями в "2НР" праворуч, з дівчиною в "Дофіні" ліворуч, дивитися в дзеркало заднього огляду на блідого чоловіка за кермом "Каравелли", з іронією заздрити пташиному щастю подружньої пари в "Пежо 203" (що іде позаду "Дофіна" дівчини), яка бавиться зі своєю донечкою, жартує і ласує сиром, час від часу страждати від сплесків роздратування двох молодиків у "Сімці", яка їде попереду "Пежо 404", і навіть виходити з авто під час зупинок, розвідувати, що діється довкола, не відходячи надто далеко (тому що ніколи не знаєш, в який момент автомобілі, що попереду, поновлять рух і треба буде бігти назад, аби ті, що позаду, не розпочали зливу сигналів і образ); і так порівнятися з "Таунусом", що їде попереду "Дофіна" дівчини, яка щомиті позирає на годинник,

перекинутися кількома сповненими гіркою іронією фразами з двома чоловіками, що подорожують з білявим хлопчиком, який саме за таких обставин щосили розважається тим, що вільно водить свій іграшковий автомобільчик по сидіннях і задній панелі "Таунуса", чи зважитися і пройтися ще трохи вперед, оскільки не схоже, що автомобілі попереду збираються знову рушити вперед, і з деяким співчуттям спостерігати за стареньким подружжям в "ID Сітроен", схожому на велетенську фіолетову ванну, в якому старенькі ніби пливуть, він — спершись ліктями на кермо з виразом терплячої втоми, вона — гризучи яблуко, не стільки з апетитом, скільки для того, аби чимось себе зайняти.

Вчетверте зіткнувшись з усім цим, проробивши все це, інженер вирішив більше не виходити з авто, сподіваючись, що поліція якось розчистить цей затор. Серпнева спека на ту пору збиралася десь на рівні шин, від чого стояння на одному місці ставало дедалі виснажливішим. Усе довкола — це був запах бензину, нетерплячі вигуки молодиків у "Сімці", відблиски сонця від скла і хромованих частин і, до повного щастя, дратівливе відчуття ув'язнення посеред цілого лісу автомобілів, призначення яких — швидкий рух. Інженерів "404" їхав у другому ряді справа, якщо рахувати від лінії, що розділяла дві дорожні смуги, отож праворуч від нього було чотири автомобілі, а ліворуч — сім, хоча насправді він міг чітко бачити лише вісім навколо нього та їх пасажирів, на яких він уже так надивився, що його мало не нудило. Зі всіма переговорив, за винятком хлопців у "Сімці", які здалися йому неприємними; час від часу ситуація обговорювалася до найменших деталей, і загальне враження було таким, що до Корбей-Ессона вони просуватимуться зі швидкістю черепахи чи навіть повільніше, а між Корбеєм і Жувісі рух пришвидшиться, як тільки гелікоптерам і мотоциклістам вдасться пробити затор у найгіршому його місці. Уже ні в кого не залишалось сумнівів, що десь поблизу мала статися якась дуже серйозна аварія —

єдине пояснення такої неймовірної повільності. І разом з цим — уряд, спека, податки, управління дорогами, одна тема вслід за іншою, три метри, ще одна банальна істина, п'ять метрів, сентенційна фраза чи стримане прокляття.

Двом черницям у "2HP" треба було приїхати у Мілі-ля-Форт перед восьмою, оскільки вони везли кошик з городиною для кухні. Подружжю в "Пежо 203" понад усе важило не пропустити телепередачу о 9:30. Дівчина в "Дофіні" сказала інженерові, що їй байдуже, приїде вона в Париж раніше чи пізніше, але скаржиться вона з принципу, бо їй видається просто знущанням нав'язувати тисячам людей режим каравану верблюдів. На думку інженера, за останні кілька годин (була вже, мабуть, майже п'ята, але спека шмагала усіх немилосердно) вони просунулись уперед приблизно на п'ятдесят метрів, але один із чоловіків, які їхали в "Таунусі", що підійшов побалакати, ведучи за руку хлопчика з його іграшковим автомобільчиком, іронічно вказав йому на крону одинокого платана, а дівчина в "Дофіні" згадала, що цей платан (якщо це не був каштан) перебував на тому ж рівні, що й її авто вже стільки часу, що навіть не варто було дивитися на наручний годинник, бо однаково заплутаєшся в нічого не вартих підрахунках.

Сутінки ніяк не наставали, вібрування сонця над автострадою й автомобілями доводило до нестями, аж до нудоти. Чорні окуляри, змочені одеколоном хустинки на головах, імпровізовані засоби, щоб захиститися від сонця, уникнути різкого відблиску чи клубів вихлопного газу при кожному рушанні, з'являлися й удосконалювалися, ставали предметом спілкування і коментарів. Інженер знову вийшов з авто, щоб розім'яти ноги, перекинувся кількома словами з парою — на вигляд селянами — в "Аріані", що стояв перед "2HP" черниць. За "2HP" стояв "Фольксваген" із солдатом і дівчиною, що були схожі на молодят. Третій від узбіччя ряд

його вже не цікавив, бо треба було б відійти від "404" на небезпечну відстань. В очах мерехтіло від кольорів та форм — "Мерседес Бенц", "ID", "4R", "Ланчія", "Шкода", "Морріс Мінор", повний каталог. Ліворуч, вздовж протилежного полотна тяглися ще одні неосяжні хащі: "Рено", "Англія", "Пежо", "Порш", "Вольво"; це було настільки монотонним, що врешті-решт, після того як він побалакав з пасажирами "Таунуса" і зробив невдалу спробу обмінятися враженнями з самотнім водієм "Каравелли", йому не залишалось нічого іншого, як повернутися у свій "404" і поновити попередню розмову про час, відстані і кінофільми з дівчиною в "Дофіні".

Деколи, прослизнувши поміж автомобілями з протилежного боку дороги чи з крайніх рядів справа, з'являвся хтось із чужинців і приносив із собою якусь новину, скоріш за все неправдиву, яка передавалася від авто до авто вздовж усіх цих розпечених кілометрів. Чужинець насолоджувався успіхом своїх повідомлень, стуканням дверцят, коли пасажири кидалися коментувати те, що сталося, але за якусь мить чувся клаксон чи запуск двигуна, і чужинець біг геть, було видно, як він робить зиґзаґи поміж автомобілями, щоби знову сісти у свій і не наразитися на праведний гнів усіх довколишніх. За увесь час по обіді так стало відомо про те, що біля Корбею зіткнулися "Флоріда" і "2HP" — троє мертвих і одна поранена дитина; про подвійне зіткнення "Фіата 1500" з фургоном "Рено", який, у свою чергу, зім'яв "Остін" з купою англійських туристів; про те, що перекинувся автокар, який їхав з аеропорту "Орлі", переповнений пасажирами літака, який прилетів з Копенгагена. Інженер був упевнений, що усе це або майже усе — неправда, попри те, що щось серйозне таки мало статися поблизу Корбея чи навіть на під'їзді до Парижа, коли дорожній рух паралізувало аж сюди. Селяни в "Аріані", які мали ферму поруч з Монтере і добре знали цю місцевість, розповідали про іншу неділю, коли рух було зупинено на п'ять годин, але той час починав здаватися зовсім незначним зараз, коли сонце,

сідаючи по лівий від дороги бік, вивергало на кожне авто останню лавину оранжевої галярети, від якої закипав метал і темніло в очах, і хоча б раз крона якогось дерева накрила усе собою чи інша тінь, що ледь виднілася вдалині, наблизилася, аби по-справжньому можна було відчути, що колона рухається, хоча б ледь-ледь, навіть якщо потрібно постійно зупинятися й рушати, різко тиснути на гальма і жодного разу не виходити з першої швидкості, з образливого розчарування, що мусиш знову і знову переводити ручку коробки передач у нейтральне положення, ножне гальмо, ручне гальмо, стоп і так знову, і знову, і знову.

В якийсь момент, ситий по саму зав'язку бездіяльністю, інженер вирішив скористатися однією особливо нескінченною зупинкою і перейтися рядами автомобілів зліва і, залишивши "Дофін" позаду, побачив "DKW", ще один "HP", "Фіат 600" і спинився біля "Де Сото", щоб обмінятися враженнями із занепокоєним туристом з Вашингтона, який майже не розумів по-французьки, але неодмінно мусив бути на Пляс де Опера о восьмій, you understand, ту wife will be awfully anxious, damn it . Говорилося про все потроху, коли чоловік, на вигляд комівояжер, вийшов з "DKW", щоб розповісти їм новину, яку хтось приніс незадовго перед тим — посеред самої автостради розбився "Піпер Каб", є кілька мертвих. Американцеві на "Піпер Каб" було глибоко наплювати, як і інженерові, який, зачувши хор сигналів, кинувся назад до "404", на ходу переповідаючи новину чоловікам у "Таунусі" і подружжю в "203". Детальніші пояснення він приберіг для дівчини в "Дофіні" і виклав їх, доки машини поволі просувалися на кілька метрів уперед (тепер "Дофін" трохи відставав від "404", пізніше, можливо, буде навпаки, але насправді всі дванадцять рядів рухалися практично одним блоком, немов якийсь невидимий жандарм у глибині автостради наказував їм рухатися вперед синхронно, щоб ніхто не міг отримати переваги). "Піпер Каб", мадемуазель, це такий маленький прогулянковий літак. А-а.

Що за ідея — розбиватися посеред автостради в неділю по обіді. Ось таке воно. Якби принаймні у цих проклятих авто було не так спекотно, якби ці дерева праворуч нарешті опинилися позаду, якби остання цифра на лічильнику кілометрів нарешті впала у свою чорну дірочку, замість того, щоб і далі висіти, немов прив'язана за хвіст, до безконечності.

Якоїсь миті (вже починало поволі вечоріти, обрій автомобільних дахів забарвився в бузковий колір) величезний білий метелик сів на вітрове скло "Дофіна"; дівчина й інженер замилувалися його крильцями в коротку і чарівну мить його відпочинку; з тугою дивилися вони, як він відлітає, пролітає над "Таунусом", над фіолетовим "ID" старенького подружжя, летить до "Фіата 600", якого вже майже не видно з "404", повертається до "Сімки", де рука мисливця безуспішно спробувала його впіймати, привітно тріпоче крильцями над "Аріаном" селян, які. схоже, щось їли. а потім зникає десь праворуч. Коли споночіло, колона зробила свій перший серйозний поступ — проїхала майже сорок метрів; коли інженер упівока глянув на лічильник кілометрів, половинка цифри шість заховалася і згори визирнув кінчик цифри сім. Майже всі слухали свої радіоприймачі, в "Сімці" його увімкнули на повну котушку і горланили якийсь твіст, трясучись так, що вібрував кузов авто; черниці перебирали чотки, хлопчик у "Таунусі" заснув, притисшись личком до вікна і не випускаючи з рук свого іграшкового автомобільчика. В якийсь момент (була вже глупа ніч) прийшли чужинці зі свіжими новинами, такими ж суперечливими, як і попередні, уже забуті. Це був не "Піпер Каб", а планер, яким керувала донька якогось генерала. Достеменно, що фургон "Рено" роздавив "Остін", але сталося це не в Жувісі, а на під'їзді до Парижа; один із чужинців розповів подружжю в "203", що десь біля Іньї дало тріщину дорожнє покриття автостради і п'ять автомобілів перекинулися, потрапивши передніми колесами в розколину. До інженера дійшли чутки про якесь стихійне лихо, але він

лише знизав плечима, не зробивши жодних коментарів. Пізніше, перебираючи в пам'яті перші години темряви, коли стало трохи легше дихати, він згадав, що в якийсь момент просунув крізь віконце руку, щоб потарабанити по кузову "Дофіна" і розбудити дівчину, яка спала, схилившись на кермо і зовсім не переймаючись дальшим просуванням уперед. Була вже, напевне, північ, коли одна з черниць, припускаючи, що він голодний, сором'язливо запропонувала йому канапку з шинкою. Інженер прийняв її із ввічливості (насправді його нудило) і запропонував її дівчині в "Дофіні", яка погодилась і зі смаком ум'яла і канапку, і плитку шоколаду, яку їй простягнув водій "DKW", її сусід зліва. Багато хто повиходив з розпечених авто, оскільки знову потяглися години стояння на місці; починала даватися взнаки спрага, вже спорожніли пляшки з лимонадом, кока-колою і навіть винами, які були в кожного на борту. Першою, хто поскаржився, була дівчинка з "203", солдат та інженер разом з батьком дівчинки, покинувши свої авто, вирушили на пошуки води. Попереду "Сімки", де радіо, здавалося, цілком задовольняло всі потреби, інженер виявив "Больє", в якому сиділа літня жінка з тривожними очима. Ні, у неї немає води, але вона може дати кілька карамельок для дівчинки. Подружжя в "ID" якусь мить радилося, тоді старенька запхала руку в якусь сумку і витягла звідти маленьку бляшанку фруктового соку. Інженер подякував і запитав, чи вони не голодні і чи може він їм чимось прислужитися; старенький заперечливо похитав головою, але жінка, здавалося, мовчки згодилася. Пізніше дівчина з "Дофіна" разом з інженером обійшли шеренги машин зліва, не заходячи дуже далеко; повернулися вони з кількома бісквітами, які віднесли старенькій в "ID", якраз вчасно, аби повернутися бігцем до своїх авто під зливою сигналів.

Окрім оцих поодиноких вилазок зайняти себе було практично нічим, і через це години накладалися, зливалися у пам'яті в одну; в якусь мить інженер вирішив викреслити цей

день у своєму щоденнику і ледь стримав регіт, але потім, коли почалися суперечливі підрахунки черниць, чоловіків у "Таунусі" і дівчини в "Дофіні", стало зрозуміло, що було б доцільніше точніше вести відлік часу. Локальні радіостанції вже припинили свої передачі, і лише у водія "DKW" був короткохвильовий приймач, який уперто передавав біржові новини. Близько третьої ранку всі, здавалося, дійшли мовчазної згоди, що треба поспати, і до світанку колона не рухалася. Хлопці з "Сімки" витягли надувні матраци і полягали біля свого авто; інженер опустив спинки передніх сидінь "404" і запропонував утворені кушетки черницям, але ті відмовилися; перед тим, як укластися спати, якусь мить інженер думав про дівчину в "Дофіні", що сиділа цілком нерухомо біля керма, і ніби між іншим запропонував їй помінятися авто до світанку; вона відмовилась, зіславшись на те, що може чудово спати у будь-яких умовах. Якусь хвильку було чути, як плаче хлопчик у "Таунусі", що спав на задньому сидінні, йому, напевне, було занадто жарко. Черниці усе ще молилися, коли інженер дозволив собі впасти на кушетку і заснути, але його сон залишався дуже неглибоким і закінчився тим, що він прокинувся спітнілий і стривожений, у першу мить не розуміючи, де він є; випроставшись, він помітив за вікном якийсь неясний рух — поміж автомобілів прослизали якісь тіні, він побачив чийсь силует, що віддалявся у напрямку узбіччя автостради; інженер здогадався про причини і пізніше сам нечутно вийшов з авто і пішов на край дороги справити потребу; там не було ані парканів, ані дерев, лише чорне поле без жодного вогника, щось, що здавалося абстрактним муром, який відмежовує білу стрічку дороги із застиглим потоком автомобілів. Він мало не зіштовхнувся із селянином з "Аріана", який пробурчав щось нерозбірливе; до запаху бензину, який постійно стояв над розпеченою автострадою, тепер домішувалося кисліше свідоцтво людської присутності, тому інженер постарався якомога швидше повернутися у своє авто. Дівчина в "Дофіні" спала, схилившись на кермо, пасмо волосся

впало їй на очі; перед тим, як сісти в "404", інженер якийсь час з цікавістю розглядав у сутінках її профіль, малюючи в уяві вигин губ, що легенько посопували. З іншого боку чоловік у "DKW" також дивився на сплячу дівчину і мовчки курив.

Вранці просунулися вперед дуже мало, але достатньо для того, щоб з'явилася надія на те, що по обіді відкриється шлях на Париж. О дев'ятій прийшов чужинець і приніс добрі новини: тріщини засипали і незабаром нормальний рух буде відновлено. Хлопці у "Сімці" увімкнули радіо, один із них, вилізши на дах авто, почав кричати і співати. Інженер сказав собі, що ця новина є такою ж сумнівною, як і ті, що з'являлися напередодні, і що чужинець скористався загальною радістю, щоб попросити й отримати від подружжя в "Аріані" помаранчу. Пізніше з'явився ще один, зі схожою вигадкою, але вже не знайшлося бажаючих щось йому дати. Ставало усе спекотніше, і люди воліли не виходити зі своїх авто, сподіваючись, що добрі новини стануть конкретнішими. Опівдні дівчинка в "203" знову почала плакати, дівчина з "Дофіна" пішла з нею побавитися і заприятелювала з подружжям. Пасажирам у "203" не пощастило: праворуч від них сидів мовчазний чоловік у "Каравеллі", далекий від усього, що робилося довкола, а від сусіда зліва, водія "Флоріди", їм доводилося витримувати багатослівне обурення, бо цей затор він сприймав як виключно особисту образу. Коли дівчинка знову поскаржилася на спрагу, інженерові спало на думку піти поговорити з селянами в "Аріані", він був упевнений, що в тому авто є якась провізія. На його здивування селяни виявилися дуже люб'язними; вони розуміли, що в подібній ситуації необхідно допомагати одне одному, і вважали, що якби хтось узявся керувати групою (жінка зробила рукою жест, що охоплював дюжину автомобілів, які їх оточували), до самого Парижа не виникло би жодних проблем. Інженерові незручно було проголошувати самого себе організатором, і він покликав чоловіків із "Таунуса", щоб порадитися з ними і з подружжям в "Аріані".

Невдовзі по тому вони по черзі переговорили з усіма в групі. Молодий солдат у "Фольксвагені" зразу ж погодився, подружжя з "203" офірувало той незначний запас провізії, який у них залишився (дівчина з "Дофіна" десь дістала склянку гранатового напою для дівчинки, яка тепер сміялася й бавилася). Один із чоловіків з "Таунуса" пішов поговорити з хлопцями у "Сімці" й отримав насмішкувату згоду; блідий чоловік у "Каравеллі" здвигнув плечима і сказав, що йому однаково, хай роблять так, як вважають за потрібне. Старенькі в "ID" і пані в "Больє" явно втішилися, немов відчули себе захищенішими. Водії "Флоріди" і "DKW" не зробили жодних зауважень, а американець в "Де Сото" глянув вражено і сказав щось про волю Божу. Інженерова пропозиція, аби один із пасажирів "Таунуса", до якого у нього була інстинктивна довіра, узявся все організовувати, пройшла дуже легко. На той момент нікому не бракувало їжі, але потрібно було десь узяти воду; ватажок, якого хлопці з "Сімки" жартома називали просто Таунус, попросив інженера, солдата і одного з хлопців піти на розвідку прилеглих ділянок автостради і пропонувати харчі в обмін на питво. За підрахунками Таунуса, який явно вмів командувати, групу потрібно було забезпечити всім необхідним максимум на півтора дні, виходячи з найбільш песимістичних припущень. У "2HP" черниць і в "Аріані" провізії на цей час вистачало, отож, якщо розвідники повернуться з водою, проблему буде вирішено. Але тільки солдат повернувся з повною баклагою, власник якої натомість просив їжі для двох осіб. Інженер не знайшов нікого, хто би міг дати води, але подорож послужила йому доказом того, що за межами його групи організовуються інші осередки для вирішення подібних проблем: був момент, коли водій "Альфа Ромео" відмовився говорити з ним про справу і сказав звертатися до уповноваженого їхньої групи — п'яте авто ззаду у тому ж ряду. Згодом усі побачили, як повертається хлопець із "Сімки", також із порожніми руками, але Таунус підрахував, що для двох дітей, старенької з "ID" і решти жінок води у них уже

достатньо. Інженер якраз оповідав дівчині в "Дофіні" про свій рейд по околицях (була перша по обіді, і сонце позаганяло всіх у машини), коли вона жестом перебила його і вказала на "Сімку". У два стрибки інженер підскочив до авто і схопив за лікоть одного з хлопців, який, розвалившись на своєму сидінні, жадібно ковтав воду з баклаги, яку проніс захованою під піджак. Хлопець спробував вирватися, але інженер лише сильніше стис йому руку; приятель хлопця вискочив із "Сімки" і кинувся на інженера, той, відступивши на два кроки, чекав його майже зі співчуттям. До них уже біг солдат, а зойки черниць попередили Таунуса і його супутника; Таунус вислухав, що сталося, підійшов до хлопця з баклагою і заліпив йому кілька ляпасів. Хлопець закричав і, схлипуючи, почав протестувати, його товариш щось пробурмотів, але втрутитися не наважився. Інженер забрав баклагу і віддав її Таунусові. Загули клаксони, і всі повернулися в свої авто, проте дарма, бо колона просунулась уперед усього на п'ять метрів.

Під час полудневої спеки — сонце пражило ще сильніше, ніж напередодні — одна з черниць зняла з себе чепець, а її товаришка зволожила собі скроні одеколоном. Жінки потроху взялися за самаритянську діяльність, переходячи від одного авто до іншого, беручи на себе турботи про дітей, аби чоловіки могли відчути себе вільніше; ніхто не скаржився, але гарний настрій був силуваним, тримався на одній і тій же грі слів, на скептицизмі гарного тону. Для інженера і дівчини в "Дофіні" найбільшою прикрістю було відчувати себе спітнілими і брудними; їх зворушувала майже абсолютна байдужість селян до запаху, яким тхнуло у них з-під пахв, кожного разу, коли вони підходили до тих потеревенити чи повідомити найсвіжішу новину. Надвечір інженер, випадково глянувши у дзеркальце заднього огляду, як завжди побачив бліде і напружене обличчя чоловіка в "Каравеллі", який, як і гладкий водій "Флоріди", тримався осторонь усього. Йому здалося, що риси обличчя того зробилися ще гострішими, і запитав себе, чи він часом не

хворий. Але згодом, пішовши побалакати з солдатом та його жінкою, інженер зміг придивитися до водія "Каравелли" ближче і сказав собі, що той чоловік не хворий; це було щось інше, якесь відчуження, назвемо це так. Пізніше солдат з "Фольксвагена" розповів інженерові, що його жінку лякає цей мовчазний чоловік, який ніколи не випускає з рук керма і, здається, спить з розплющеними очима. Народжувалися гіпотези, у боротьбі з бездіяльністю створювався фольклор. Діти з "Таунуса" і "203" встигли заприятелювати, посваритися і знову помиритися; їхні батьки обмінювалися візитами, а дівчина з "Дофіна" щоразу ходила подивитись, як там старенька в "ID" і пані в "Больє". Коли надвечір несподівано подули шквальні пориви вітру і сонце заховалося за хмари, що скупчились на заході, люди повеселіли, гадаючи, що стане прохолодніше. Впало кілька крапель, це збіглося з надзвичайним — майже сто метрів — просуванням уперед; вдалині спалахнула блискавка, і стало ще спекотніше. Атмосфера була настільки наелектризованою, що Таунус, послухавшись якогось інстинкту, від якого інженер був просто в захваті, до самої ночі залишив групу у спокої, немов остерігався наслідків втоми і спеки.

О восьмій жінки заходилися розподіляти провізію; вирішили, що "Аріан" селян слугуватиме загальним складом, а "2HP" черниць буде додатковим сховищем. Таунус особисто пішов поговорити з ватажками сусідніх чотирьох чи п'яти груп; потім з допомогою солдата і чоловіка з "203" він відніс їм певну кількість продуктів і приніс ще води і трохи вина. Було вирішено, що хлопці з "Сімки" віддадуть свої надувні матраци старенькій з "ID" і пані з "Больє"; дівчина з "Дофіна" віднесла їм два шотландські пледи, а інженер запропонував усім бажаючим свій автомобіль, жартома називаючи його спальним вагоном. Йому на здивування дівчина з "Дофіна" прийняла пропозицію — тієї ночі вона й одна з черниць спали на кушетках у "404"; друга черниця пішла спати в "203" разом з

дівчинкою та її матір'ю, а батько дівчинки тим часом провів ніч прямо на дорозі, загорнувшись у ковдру. Інженерові не спалося, і він грав у кості з Таунусом і його товаришем; за якийсь час до них приєднався селянин з "Аріана", вони говорили про політику, прикладаючись до пляшки горілки, яку того ранку селянин передав Таунусові. Ніч пройшла непогано; стало прохолодніше, і з-поміж хмар визирнули зорі.

Перед сходом сонця їх здолав сон, потреба чимось вкритися, яка з'являється на світанку, коли небо починає сіріти. Поки Таунус спав поруч з хлопчиком на задньому сидінні, його товариш та інженер трохи подрімали спереду. Поміж двома сновидіннями інженер, як йому здалося, побачив якийсь невиразний спалах і почув вдалині якісь крики; згодом прийшов ватажок іншої групи і розповів, що за тридцять авто попереду, в "Естафетті", зайнялася було пожежа, викликана тим, що хтось захотів підпільно зварити собі овочі. Таунус жартував з цього приводу, переходячи від одного авто до іншого, щоб подивитися, як усі перебули ніч, але кожен розумів, що він хоче сказати. Того ранку колона почала рух дуже рано, і довелося бігати і метушитися, збираючи матраци і пледи, але усюди, мабуть, діялося те саме, тому майже ніхто не дратувався і не тис на клаксон. До полудня проїхали більше ніж п'ятдесят метрів, і справа від дороги почали вимальовуватись нечіткі обриси лісу. Можна було лише позаздрити тим, хто в цю мить міг зійти на узбіччя

1 заховатись у прохолоду тіні; можливо, там є якийсь струмок чи колонка з питною водою. Дівчина в "Дофіні" заплющила очі й уявила собі душ, струмені води, що падають на шию, спину і стікають вздовж ніг; інженер, краєм ока вдивляючись на неї, побачив, як по її щоках скотилися дві сльози.

Таунус, щойно наблизившись до "ID", вернувся у пошуках молодших жінок, які могли б приглянути за старенькою, яка почувалася не дуже добре. Ватажок третьої групи в ар'єргарді мав серед своїх людей лікаря, і солдат побіг за ним. Інженер, що вже довший час з іронічною доброзичливістю спостерігав за спробами хлопців із "Сімки" вибачитися за свою витівку, зрозумів, що настав слушний момент надати їм таку можливість. Деталями від намету хлопці позавішували вікна "404", і спальний вагон перетворився на польовий шпиталь, де старенька могла спочивати у відносній темряві. Її чоловік ліг поруч неї, взявши її за руку, і їх залишили наодинці з лікарем. Згодом старенькою, яка вже почувалася краще, заопікувалися черниці, а інженер провів пообіддя, як міг, навідуючись до інших і перепочиваючи в авто Таунуса, коли сонце пражило особливо немилосердно; всього тричі йому довелось бігти до свого "404", в якому старенькі, здавалося, заснули, щоб проїхати разом з колоною до наступної зупинки. Ніч застала їх раніше, ніж їм удалося порівнятися з лісом.

Десь так о другій ночі температура знизилась, і ті, хто мали ковдри, були раді, що можуть у них загорнутися. Несхоже було, що до світанку колона рушить з місця (було щось, що відчувалося в повітрі, навіювалося обрієм нерухомих автомобілів посеред ночі), тому інженер і Таунус сіли покурити і поговорити із селянином і солдатом. Розрахунки Таунуса вже не відповідали дійсності, і він сказав про це прямо; зранку треба буде щось робити, щоб дістати ще провізії і питва. Солдат сходив за ватажками сусідніх груп — ті також не спали — і вони упівголоса, щоб не побудити жінок, обговорили ситуацію. Ватажки вже розмовляли з керівниками віддаленіших груп у радіусі вісімдесяти чи ста автомобілів і були певні того, що всюди ситуація аналогічна. Селянин, добре знайомий з цією місцевістю, запропонував, аби по два-три чоловіки з кожної групи на світанку вирушили на закупи провізії по довколишніх фермах, а Таунус тим часом зайнявся

призначенням водіїв для тих авто, які залишаться без господарів на час цієї експедиції. Ідея була хорошою, і зібрати гроші серед присутніх виявилося неважко; було вирішено, що селянин, солдат і товариш Таунуса підуть разом і візьмуть з собою усі наявні сумки, сітки і баклаги. Ватажки інших груп повернулися до своїх об'єднань, щоб організувати подібні експедиції, зі сходом сонця ситуацію пояснили жінкам і зробили все необхідне для того, аби колона могла продовжувати рух уперед. Дівчина з "Дофіна" сказала інженерові, що старенька вже почувається краще і наполягає на тому, щоб повернутися в "ID"; о восьмій прийшов лікар, який не мав жодних заперечень проти того, аби подружжя повернулося в своє авто. У кожному разі, Таунус вирішив, що "404" і надалі залишатиметься польовим шпиталем; хлопці з "Сімки" задля розваги виготовили прапорець із червоним хрестом і закріпили його на антені "404". Уже якийсь час люди воліли якнайменше виходити зі своїх автомобілів; температура продовжувала знижуватися й опівдні розпочалася злива, вдалині спалахували блискавки. Жінка селянина заходилась швиденько за допомогою лійки збирати дощівку у пластикову флягу, чим надзвичайно розвеселила хлопців у "Сімці". Спостерігаючи за усім цим, інженер, що сидів, схилившись над кермом, на якому лежала розгорнута книжка, яка не викликала в нього особливого зацікавлення, запитував себе, чому учасники експедиції так довго не повертаються; трохи пізніше Таунус тихенько покликав його до себе в авто і вже всередині сказав, що експедиція зазнала фіаско. Товариш Таунуса розповів докладніше: або ферми виявлялися покинутими, або люди відмовлялися продати їм хоч що-небудь, через вікна посилаючись на обмеження для приватних осіб і підозрюючи, що вони можуть виявитися інспекторами, які користуються з нагоди, аби випробувати їх. Незважаючи на все це, їм вдалося дістати трохи води і провізії — усе це, напевне, десь украв солдат, він лише посміювався, не заглиблюючись у деталі. Звісно, чекати, поки цей затор розсотається, вже

недовго, але харчі, які були в них у розпорядженні, не дуже підходили дітям і старенькій. Лікар, який прийшов десь о пів на п'яту до хворої, з роздратованим і втомленим виразом на обличчі сказав Таунусові, що в його групі й у всіх сусідніх групах ситуація є такою ж. По радіо говорилося про якісь надзвичайні заходи щодо розчищення автостради, але крім одного вертольота, який надвечір недовго покружляв у небі, ніяких інших ознак діяльності помітно не було. У кожному разі, ставало щораз прохолодніше, і люди, здавалося, чекали, коли настане ніч, щоби сховатися під ковдрами і пробавити сном ще кілька годин чекання. Сидячи у своєму авто, інженер слухав балачки дівчини в "Дофіні" з водієм "DKW" — той розповідав їй небилиці, на що вона відповідала силуваним сміхом. Інженер здивувався, побачивши пані з "Больє", яка майже ніколи не покидала свого авто, і вийшов, аби дізнатися, чи вона чогось потребує, але пані попросту хотіла почути останні новини і завела розмову з черницями. Якась невимовна нудьга давила на всіх присмерком; більше сподівань покладалося на сон, ніж на новини, які завжди були суперечливими і спростовували одна одну. Товариш Таунуса, намагаючись не привертати до себе уваги, прийшов за інженером, солдатом і чоловіком з "203". Таунус повідомив їм, що водій "Флоріди" щойно дезертирував; один із хлопців у "Сімці" побачив, що машина порожня, і за якусь хвильку, намагаючись розвіяти нудьгу, пішов пошукати її власника. Ніхто добре не знав товстуна з "Флоріди", який так протестував першого дня, а потім зробився таким же мовчазним, як і водій "Каравелли". Коли о п'ятій ранку не залишилося жодного сумніву, що Флоріда — як жартома називали його хлопці з "Сімки" — утік, прихопивши з собою одну ручну валізку і залишивши іншу, ущерть набиту сорочками та білизною, Таунус вирішив, що один із хлопців візьме на себе відповідальність за покинуте авто, щоб колона могла рухатись далі. У всіх це дезертирство потемки викликало легку відразу, і кожен запитував себе, куди заведе Флоріду його втеча через поля. Утім скидалося на те, що це ніч

остаточних рішень: лежачи на своїй кушетці в "404", інженер, як йому здалося, почув якийсь стогін, але подумав, що це солдат зі своєю жінкою, що врешті-решт було цілком зрозумілим посеред ночі і за даних обставин. Але потім, поміркувавши краще, він підняв брезент, яким було завішене заднє скло; при світлі нечисленних зірок за півтора метра він побачив незмінне вітрове скло "Каравелли", а за ним — ледь зведене судомою і притиснуте до нього обличчя чоловіка. Тихенько, щоб не розбудити черниць, інженер вийшов через ліві дверцята і наблизився до "Каравелли". Тоді розшукав Таунуса, і солдат побіг за лікарем. Було ясно, що чоловік звів порахунки з життям, випивши якоїсь отрути; достатньо було кількох рядків, зроблених олівцем у його щоденнику, і листа, адресованого якійсь Івет, яка пішла від нього у Верзоні. На щастя, звичка спати в автомобілях уже добре вкоренилася (ночі тепер були настільки холодними, що нікому би й на думку не спало залишатися надворі), і мало кого хвилювало, що хтось пробирається між машинами, крадучись на узбіччя, аби справити потребу. Таунус скликав військову раду, і лікар погодився з його пропозицією. Залишити тіло на узбіччі автостради означало підготувати для тих, хто їде позаду, щонайменше неприємний сюрприз; віднести його кудись далі, у поле, могло спровокувати гнівну реакцію місцевих жителів — минулої ночі ті побили хлопця з іншої групи, який шукав якогось харчу. У селянина в "Аріані" й у водія "DKW" знайшлося усе необхідне для того, аби герметично зачинити багажник "Каравелли". Коли вони взялися до роботи, до них наблизилася дівчина з "Дофіна" і, тремтячи, повисла на руці в інженера. Упівголоса він розповів їй, що сталося, і відвів назад, уже трохи заспокоєну, в її авто. Таунус разом з іншими запхав труп у багажник, і водій "DKW" при світлі солдатового ліхтарика взявся до роботи зі скотчем і тюбиком рідкого клею. Жінка в "203" вміла керувати автомобілем, тому Таунус вирішив, що її чоловік візьме на себе відповідальність за "Каравеллу", яка була праворуч від "203"; таким чином вранці дівчинка в "203"

виявила, що в її татка є нова машина, і годинами бавилась, переходячи з одного авто в інше і розставляючи частину своїх іграшок у "Каравеллі".

Уперше холод почав відчуватися посеред дня, і ніхто навіть не подумав скинути з себе куртку. Дівчина з "Дофіна" і черниці провели інвентаризацію всього наявного в групі теплого одягу. Знайшлося всього кілька теплих светрів, які випадково опинилися в якомусь авто чи в когось у валізі, пледи, один-два плащі чи легких пальт. Було складено список пріоритетів і розподілено тепле вбрання. Знову забракло води, і Таунус відрядив трьох своїх людей, серед них й інженера, спробувати налагодити контакт із місцевими жителями. З цілком невідомих причин зовнішній опір був абсолютним; варто було лишень вийти за межі автостради, щоб невідомо звідки полетіло каміння. Посеред ночі хтось запустив у них косою, яка вдарилася об дах "DKW" і впала поруч із "Дофіном". Водій "DKW" страшенно зблід і залишився сидіти в авто, але американець з "Де Сото" (він не входив у групу Таунуса, але всі його цінували за почуття гумору і веселий сміх) вийшов на дорогу і, розкрутивши косу над головою, з усієї сили пожбурив її назад у поле, підкріпивши це голосними прокльонами. Утім, Таунус не вважав за доцільне поглиблювати ворожнечу, можливо, усе ще можна буде здійснити похід за водою.

Ніхто вже не рахував, на скільки метрів вони просунулися вперед за цей чи ці дні; дівчина з "Дофіна" вважала, що десь між вісімдесят і двісті; інженер був менш оптимістичним, але розважав себе тим, що затягував і ускладнював підрахунки своєї сусідки, бажаючи час від часу звільнити її від компанії водія "DKW", який украй настирливо до неї залицявся. Того дня по обіді хлопець, закріплений за "Флорідою", прибіг сповістити Таунусу, що "Форд Мерюорі" пропонує по добрій ціні воду. Таунус відмовився, але надвечір одна з черниць попросила в інженера ковток води для старенької в "ID", яка мовчки

страждала (чоловік постійно тримав її за руку, а черниці та дівчина з "Дофіна" поперемінно чергували біля неї). Залишалось півлітра води, і жінки вирішили, що вона буде для старенької й пані з "Больє". Тієї ж ночі Таунус із власної кишені заплатив за два літра води; Форд Меркюрі пообіцяв наступного дня дістати ще, але вже за подвійну ціну.

Важко було зібратися усім разом, аби щось обговорити — було настільки холодно, що ніхто би не вийшов з авто без нагальної потреби. Акумулятори почали розряджатися, і вже не можна було постійно тримати опалення увімкнутим; Таунус вирішив, що два найкраще споряджені автомобілі будуть зарезервовані на випадок появи хворих. Загорнувшись у накидки (хлопці з "Сімки" поздирали зі свого авто оббивку і поробили собі з неї камізельки і шапки, і їх почали наслідувати всі інші), кожен намагався якомога рідше відчиняти дверцята, щоб зберегти тепло. В одну із таких морозних ночей інженер почув притлумлений плач дівчини в "Дофіні". Намагаючись не зчиняти шуму, він помаленьку відчинив дверцята і спробував намацати її у темряві, поки не наткнувся на мокру щоку. Майже не опираючись, дівчина дозволила відвести себе в "404"; інженер допоміг їй вмоститися на кушетці, вкрив її єдиною ковдрою і накинув ще зверху свій плащ. У польовому шпиталі з віконцями, завішеними деталями від намету, темрява була щільнішою. Інженер опустив обидва щитки від сонця і повісив на них свої сорочку і светр, щоб повністю ізолюватися від довколишнього світу. Над ранок дівчина прошепотіла йому на вухо, що перед тим, як вона почала плакати, їй здалося, що вдалині, праворуч від дороги вона бачить вогні міста.

Можливо, це й було місто, але в ранковому тумані нічого не можна було розгледіти вже за двадцять метрів. Як не дивно, того дня колона чимало просунулася вперед — приблизно на двісті чи триста метрів. Це збіглося з новими повідомленнями

по радіо (його майже ніхто не слухав, за винятком Таунуса, який відчував себе зобов'язаним бути в курсі подій); диктори розписували надзвичайні заходи щодо розвільнення автостради, повідомлялося про виснажливу роботу дорожніх бригад і сил поліції. Раптом одна з черниць почала марити. Поки її супутниця нажахано дивилася на неї, а дівчина з "Дофіна" зволожувала їй скроні залишками парфумів, черниця говорила про Армагедон, судний день, геєну вогненну. Лікар прийшов значно пізніше, торуючи собі шлях через сніг, що падав від полудня і поступово заносив автомобілі. Поскаржившись на відсутність заспокійливої ін'єкції, він порадив перевести черницю в авто з добрим опаленням. Таунус влаштував її у своїй машині, а хлопчик перейшов у "Каравеллу" до своєї приятельки з "203"; вони бавилися своїми машинками і весело сміялися, бо були єдиними, хто не відчував голоду. Увесь цей і наступні дні сніг падав майже безперервно, і коли колона просувалась на кілька метрів уперед, потрібно було за допомогою імпровізованих засобів розчищати кучугури снігу, що нагромаджувались поміж автомобілів.

Нікому й на думку би не спало дивуватися, як вони отримують провізію і воду. Єдине, що міг робити Таунус, — це керувати спільними запасами і намагатися по можливості отримувати найбільшу вигоду з деяких обмінів. Форд Меркюрі та один Порш кожної ночі приходили торгувати продуктами; Таунус та інженер взяли на себе обов'язок розподіляти їх відповідно до фізичного стану кожного. Якимось дивом старенька з "ID" залишалася живою, запавши в дрімоту, яку інші жінки намагалися розігнати. Пані з "Больє", яка кілька днів тому страждала від нападів нудоти і запаморочення, з настанням холодів одужала і була однією з тих, хто найбільше допомагав черниці доглядати за її супутницею, що й далі була ослабленою і трохи не при собі. Дружина солдата і жінка з "203" займалися дітьми; водій "DKW" — можливо, для того щоб знайти розраду від того, що власниця "Дофіна" віддала

перевагу інженерові — годинами розповідав дітям різні історії. По ночах у групах починалося інше життя — таємниче й особисте; нечутно відчинялися дверцята авто, щоб впустити чи випустити закляклу від холоду фігуру; ніхто ні на кого не дивився; очі були такими ж незрячими, як і сам морок. Під брудними ковдрами, з відрослими на руках нігтями, із запахом закритого приміщення й одягу, що давно не змінювався, тут і там люди знаходили собі крихти щастя. Дівчина з "Дофіна" не помилилася: вдалині сяяли вогні міста і мало-помалу вони наближалися. Вечорами хлопець із "Сімки" вилазив на дах свого авто — незмінний вартовий, загорнутий у клапті оббивки і зелене рядно. Стомившись марно вдивлятися в обрій, він утисячне розглядав машини довкола себе, з деякою заздрістю виявляв Дофіну в авто 404-го, руку, що голубила шию, завершення поцілунку. Просто так, для жарту — хлопець уже повернув собі дружбу 404-го — він кричав їм, що колона ось-ось рушить; тоді Дофіна мусила покидати "404" і повертатися до себе, але за якийсь час знову переходила назад у пошуках тепла; і хлопцеві так хотілося привести до себе в машину дівчину з іншої групи, але про це годі було й думати при такому холоді і голоді, не кажучи вже про те, що у самому розпалі була війна групи Таунуса з групою, що їхала попереду, через історію з бляшанкою згущеного молока, а крім торгових оборудок із Фордом Меркюрі і Поршем зв'язок з іншими групами був неможливий. Отож хлопець із "Сімки" невдоволено зітхав і знову ставав на варту, аж поки сніг і мороз не змушував його, тремтячого від холоду, залазити в авто.

Але мороз почав слабшати, і після виснажливого періоду дощів та вітрів, які ускладнили процес постачання, настали прохолодні, але сонячні дні, коли вже можна було вийти з автомобілів, піти одне до одного в гості, поновити контакти із сусідніми групами. Ватажки обговорили ситуацію, що склалася, і нарешті вдалося відновити мир із передньою групою. Про

раптове зникнення Форда Меркюрі говорилося довго, але ніхто не знав, що з ним могло статися, проте Порш і далі приходив і тримав у своїх руках увесь чорний ринок. Жодного разу не було так, щоб повністю забракло води чи консервів, хоча запаси групи постійно зменшувалися, і Таунус з інженером запитували себе, що вони робитимуть тоді, коли вже не залишиться грошей для Порша. Говорилося про те, щоб зненацька напасти на нього, схопити і змусити викрити джерело його припасів, але за ці дні колона добряче просунулась уперед і ватажки воліли й далі чекати, уникаючи ризику втратити все через рішення застосувати силу. Інженер, який уже був скорився майже приємній апатії, на якусь мить був заскочений сором'язливим зізнанням дівчини з "Дофіна", але згодом він зрозумів, що зробити щось, аби уникнути цього, неможливо, і думка про те, що він матиме з нею дитину, стала для нього такою ж звичною, як і нічний розподіл провізії чи походи крадькома на узбіччя автостради. Смерть старенької в "ID" також нікого не могла здивувати. Знову довелося працювати посеред ночі, втішати чоловіка, який ніяк не хотів зрозуміти того що сталося, і співчувати. Між двома групами попереду спалахнула сварка, і Таунусу довелося виступати в ролі арбітра, щоб так-сяк залагодити суперечку. Усе відбувалося, коли заманеться, без будь-якого розкладу; найважливіше почалося тоді, коли цього вже ніхто не сподівався, і найменш відповідальному випало на долю першому це зрозуміти. Легковажному вартовому, що видерся на дах "Сімки", здалося, що обрій змінився (вечоріло, жовтаве сонце ронило скупі скісні промені) і щось незрозуміле відбувається за п'ятсот метрів, за триста, за двісті п'ятдесят. Він гукнув 404-го, той сказав щось Дофіні, і вона швиденько перейшла в своє авто, тут надбігли Таунус, солдат і селянин, а хлопець, сидячи на даху "Сімки", показував рукою вперед і знову й знову повторював своє повідомлення, так, ніби хотів сам себе переконати, що те, що він бачить, є правдою; тоді почувся рух, якийсь ніби важкий, але невтримний процес

переміщення, який пробуджував від безконечної дрімоти і випробовував сили. Таунус крикнув, щоб усі поверталися в свої авто. "Больє", "ID", "Фіат 600" і "Де Сото" стартували в одному пориві. Тепер була черга "2HP", "Таунуса", "Сімки" і "Аріана", і хлопець у "Сімці", гордий з того, що можна було назвати тріумфом, повернувся до 404-го і махав йому рукою, поки "404", "Дофін", "2HP" черниць і "DKW" також рушили з місця. Проте питання полягало в тому, скільки це триватиме; 404-й поставив його собі майже за звичкою, їдучи поряд з Дофіною й усміхаючись їй, щоб підбадьорити. А позаду вже повільно рушали "Фольксваген", "Каравелла", "203" і "Флоріда"; якийсь час — перша швидкість, тоді друга, безконечно друга, але вже не зменшуючи її, як стільки разів перед тим, нога не відпускає акселератор, очікуючи змоги перейти на третю. Простягнувши ліву руку, 404-й віднайшов руку Дофіни, ледь торкнувся кінчиків її пальців, побачив у неї на обличчі усмішку недовірливої надії й подумав про те, як вони приїдуть у Париж і скупаються, удвох підуть куди-небудь — до нього додому чи до неї — купатися, їсти, знову й знову купатися, їсти, пити: і що потім будуть меблі, буде спальня з меблями, і ванна кімната зі справжнім кремом для гоління, і туалет, їжа і туалет, і простирадла. Париж — це туалет, два простирадла, гаряча вода, що стікає вздовж грудей і ніг, манікюрні ножиці, і біле вино, вони питимуть біле вино перед тим, як цілуватися і відчувати, що вони пахнуть лавандою й одеколоном, перед тим, як по-справжньому пізнати одне одного при повному освітленні, поміж чистих простирадел, і знову купатися, задля розваги, купатися і кохатися, пити вино і йти в перукарню, йти у ванну, голубити простирадла й голубити одне одного поміж простирадел, кохатися серед піни, лаванди і щіточок перед тим, як почати думати про те, що вони робитимуть далі, про дитину, проблеми і майбутнє; усе це, якщо лишень вони не зупиняться, якщо колона рухатиметься вперед, навіть коли усе ще не можна перейти на третю швидкість, їхати ось так на другій, але їхати. Впершись бампером у "Сімку", 404-й

відкинувся на спинку сидіння, відчув, як зростає швидкість, відчув, що може збільшувати її, не ризикуючи врізатися в "Сімку", що "Сімка" збільшує швидкість, не ризикуючи вдаритися в "Больє", що позаду їде "Каравелла", що всі їдуть усе швидше і швидше, що вже можна перейти на третю швидкість і двигун не протестуватиме, і ручку коробки передач — що неймовірно — заклинило на третій швидкості, і рух зробився плавним і все пришвидшувався, і 404-й глянув, розчулений і засліплений, ліворуч, шукаючи очі Дофіни. Цілком природно, що при такому прискоренні шеренги автомобілів уже не пересувались паралельно і Дофіна випереджала його майже на метр, 404-й бачив її потилицю і лише профіль, коли вона оберталася, щоб глянути на нього, і робила здивовану гримаску, побачивши, що він відстає щораз більше. Усмішкою заспокоюючи її, 404-й рвучко збільшив швидкість, але майже одразу ж мусив загальмувати, бо мало не врізався в "Сімку"; він різко посигналив, але хлопець у "Сімці" подивився на нього у дзеркало заднього огляду із виразом безсилля, показуючи лівою рукою на "Больє", який притисся до його авто. "Дофін" їхав за три метри попереду, урівень із "Сімкою", і дівчинка в "203", який їхав поруч з "404", махала йому ручками і показувала ляльку. Червона пляма праворуч занепокоїла 404-го; замість "2HP" черниць чи солдатового "Фольксвагена" він побачив незнайомий "Шевроле", що майже відразу опинився попереду, а вслід за ним з'явилися "Ланчія" і "Рено 8". З лівого боку до "404" допарувався якийсь "ID", що почав метр за метром випереджати його, але перед тим, як на його місці з'явився "403", 404-му вдалося розрізнити попереду "203", який уже затуляв собою "Дофін". Порядок групи порушився, її вже не існувало. Таунус, напевне, був уже більш ніж за двадцять метрів попереду, за ним їхала Дофіна; у той же час третій ряд зліва відставав, тому що замість "DKW" 404-й побачив задню частину якогось старого чорного фургона — чи то "Сітроена", чи то "Пежо". Автомобілі мчали на третій швидкості, то обганяючи один одного, то відстаючи, залежно від того, як

рухалася їх шеренга, а по обидва боки автостради миготіли дерева, поодинокі хати посеред туману і сутінок. Потім були червоні вогні, які кожен засвічував за прикладом тих, що їхали попереду, ніч, яка накрила усіх зненацька. Час від часу гуділи клаксони, стрілки спідометрів здіймалися щоразу вище, одні шеренги мчали при сімдесяти кілометрах, інші — при шістдесяти п'яти, ще інші — при шістдесяти. 404-й усе ще сподівався, що поступ одних шеренг і відставання інших дозволить йому наздогнати Дофіну, але кожна хвилина переконувала його, що все це марно, що їхню групу роз'єднано остаточно, що вже не повторяться рутинні зустрічі, мінімальні ритуали, військові наради в автомобілі Таунуса, пестощі Дофіни у спокої світанку, сміх дітей, що бавляться своїми машинками, образ черниці, яка перебирає чотки. Коли засвітились гальмівні вогні "Сімки", 404-й стишив хід з якимось абсурдним відчуттям надії і, поставивши машину лише на ручне гальмо, вискочив з неї і побіг уперед. Окрім "Сімки" і "Больє" (позаду мала бути "Каравелла", але йому це було байдуже) він не впізнав жодного автомобіля; через різні скла на нього дивилися здивовано і, мабуть, обурено чужі, незнайомі йому обличчя. Гуділи клаксони, і 404-й змушений був повернутися в своє авто; хлопець у "Сімці" привітно помахав йому рукою, ніби все розуміючи, і підбадьорливо показав у напрямку на Париж. Колона знову почала рухатися, кілька хвилин поволі, а потім так, ніби автостраду остаточно розчистили. Ліворуч від "404" мчав "Таунус", і на якусь мить 404-му здалося, що група відновлюється, усе входить у звичний режим, що можна буде рухатися вперед, нічого при цьому не руйнуючи. Але це був зелений "Таунус", і за його кермом сиділа жінка у димчастих окулярах і пильно дивилася вперед. Не залишалось нічого іншого, окрім як віддатися руху, автоматично пристосуватися до швидкості авто навколо, не думати. У "Фольксвагені" солдата мала бути його шкіряна куртка. У Таунуса залишилась книжка, яку він читав у перші дні. Майже порожній флакон лавандової води в "2HP" черниць.

А тут, у нього — він іноді торкався його правою рукою — лежало плюшеве ведмежа, яке йому як талісман подарувала Дофіна. Цілком безглуздо він ухопився за думку, що о пів на десяту розподілятимуться продукти, потрібно буде провідувати хворих, оцінювати з Таунусом і селянином з "Аріана" ситуацію; потім буде ніч, Дофіна, що потай забереться до нього в авто, зорі або хмари життя. Так, отак мало бути, неможливо, щоб це закінчилося назавжди. Може, солдат роздобуде води — її майже всю випили за останні години; у будь-якому разі завжди можна розраховувати на Порша, поки йому платиться ціну, яку він просить. Майорів, мов божевільний, прив'язаний до радіоантени прапорець з червоним хрестом, усі мчали зі швидкістю вісімдесят кілометрів на годину в напрямку вогнів, які ставали щораз більшими, і невідомо було, для чого так поспішати, для чого мчати посеред ночі серед незнайомих автомобілів, де ніхто нічого не знає про інших, де всі пильно дивляться вперед, тільки вперед.